

AVRUPA'DA BİRLİK VE BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ

Yalçın ALGANER¹

Çağlar YILMAZ²

ÖZET

Yarım asrı deviren Avrupa Birliği (AB), Avrupa'daki refah, barış ve huzur ortamının tesis edilmesinde temel motivasyon unsuru olmasının yanında, kıta tarihinin de bir dönüm noktasıdır. Erken dönemlerde yaşanan hadiseler AB'nin oluşumunda etken olsa da, Birlik fikrinin somut adımlarla desteklenmesiyle beraber Topluluk, Avrupa'daki tüm gelişmelerin belirleyicisi olmuş ve giderek kıta üzerindeki egemenlik sahasını genişletmiştir. Hatta bazı otoritelere göre, sadece Avrupa'ya değil, küresel sistemin bugünkü formatının verilmesinde dahi, AB'nin önemli bir rolü vardır. Diğer bir ifadeyle ortaya çıktığı günden bu yana sadece kendi kaderinde değil, diğer ana kıtaların akıbetlerinde de rol oynayan üst ve etkin bir Topluluktan bahsedilmektedir. Burada asıl önemli olan konu ise, günümüzün tek uluslarüstü (supranational) kurumu olma özelliğini gösteren ve bütün entegrasyon modellerini bünyesinde barındıran AB'nin geleceğinin nasıl şekilleneceği hususudur. İçerisinde pek çok bilinmezi barındıran bu soruya kolayca ve kesin bir yanıt verebilmek neredeyse imkansızdır. Ancak bilinenlerden, deneyimlerden ve işleyen modellerden hareket ederek, beklentiler, ihtimaller ve geleceğe yönelik üst amaçlar bağlamında bazı öngörüler ve değerlendirmeler geliştirilebilir kanısındayız. Bunun için de AB'nin hangi aşamalardan geçerek bugünlere ulaşabildiğinin tarihsel kronolojik sürecini ve gelişimini incelemek gerekmektedir. Henüz fikir aşamasındayken çok uzun, çok yönlü ve hassas görüşmeler, tartışmalar ve hatta engin pazarlıklar sonucu elde edilen temel ve sağlam ekonomik, parasal ve siyasal olgular, günümüz AB müktesebatının ve birlik başarısının sağlanmasında çok önemli yapı taşları olmuştur. AB, entegrasyonun her durak noktasından sonra tekrar toparlanıp yoluna devam edebilmesini, işte söz konusu bu temel taşlara, yani bir anlamda sağlam genlere borçludur. Söz konusu sağlam temel ile hukuki alt yapının yanında, hızlı değişim, kolektif hareket, katılımcı siyaset, bilinç, bilgi, teknoloji ve girişim gibi yetileri sayesinde AB, her zaman dinamik ve güncel bir yapıya sahip olmuştur. Bu sayede de, kurulduğu günden beri hemen her dönemde muhtelif zorluklarla, engellerle, tıkanmalarla ve hatta dağılma tehlikeleriyle karşılaşmasına rağmen, halen sistem işleyebilmekte ve hatta farklı bir denklemle kendisini geleceğe de taşıyabilecek gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa'da birlik düşüncesi, Westphalia Barışı, Dünya Savaşları, Soğuk Savaş, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu(AKÇT)

JEL Kodları: F53, F55, F59, P26, N13, N14, N23, N24.

¹ Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, yalganer@marmara.edu.tr

² Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Öğrencisi, caglaryilmaz@marun.edu.tr

UNION AND INTEGRATION MOVEMENTS IN EUROPE

ABSTRACT

The European Union (EU) for more than half a century, in addition to being the fundamental motivation for the establishment of the environment of peace and tranquility, is a milestone in the history of the continent. Even though the events experienced in the early period is a factor in the formation of EU, with the support of the idea of Unity with concrete steps, the Community has set all developments in Europe and increasingly expanded its sovereign base area on the continent. In fact, according to some authorities, not only Europe, but even granting the present format of the global system, the EU has an important role to play. In other words, it is a superior and active Community which play a role in, not only their own destiny, also in the fate of other major continents since the day it emerged. The important issue here is to determine how the future of the EU, which today shows the distinction of being the only supranational institution and embodies all models of integration, will be shaped. It is almost impossible to answer this question easily and precisely, which hosts many unknowns. However, we believe that certain assumptions and assessments can be improved from the knowledge, experiences and working models within the context of expectations, possibilities and top goals for the future. For this purpose, it is necessary to examine the stages of the historical and chronological process and development of EU that reach today. At the idea stage, the basic and robust economic, monetary and political phenomena obtained as a result of very long, versatile and sensitive negotiations, discussions and even profound bargains, today have been very important building blocks in ensuring the EU acquis and the success of unity. After each stopping point of integration, EU has been able to gather strength and carry on the path due to these cornerstones, in other words these that is owed to a sense of strong genes. Besides the aforementioned solid foundation and legal infrastructure, thanks to rapid change, collective action, participatory politics, consciousness, knowledge, technology and initiative skills, EU has always had a dynamic and contemporary structure. In this way, since its inception, despite the encounter with various difficulties, the obstacles, blockages and even disintegration, EU still seems to be able to handle the system and could even move itself to the future with a different equation.

Keywords: *Unity in Europe, The Peace of Westphalia, World Wars, Cold War, European Coal and Steel Community (ECSC)*

JEL Codes: *F53, F55, F59, P26, N13, N14, N23, N24.*

1. GİRİŞ

“Europa”, Fenike kralı Phoenix’in kızının ismidir. Zeus, bu kıza yani prensese aşık olur ve boğa kılığına girerek onu Girit’e kaçıtır. Pek çok çocukları olur. Sonra prenses, Girit kralı Asterion ile evlenir. Bahsi geçen mitolojik olayların etkisiyle sanatta bir figür olarak kullanılmaya başlanır. Simge, kült bir kavram halini alır. Artık Europa/Europe belirli bir kültürün simgesi olmuştur. Bu yüzden de kıtaya Europe denilmektedir. Aynı zamanda “ Güneşin Battığı Yer” anlamına gelmektedir. Europe yani Avrupa dendiğinde günümüz dünya halklarının büyük bir kısmında, kelimenin kavramsal kökeninin ve anlamının dışında farklı çağrışımlar yapar. İleri bir medeniyet seviyesi, çağdaşlık, uygar bir toplum, adalet, zenginlik ve refah gibi üst değerlerle beraber her açıdan gelişmiş bir düzen de akla ilk gelenler arasındadır. Söz konusu değer ve kavramların bir potada eritilmiş halini ise günümüzün tek *uluslarüstü* (supranational) kurumu olma özelliği gösteren Avrupa Birliği (AB) sembolize etmektedir.

Avrupa Birliği kavramının ve sürecinin tam olarak anlaşılabilmesi için, tarihsel kronolojik seyrinin ve gelişiminin iyi ve ayrıntılı bilinmesi gerektiği kanısındayız. Aynı kıtada olsalar da birbirinden çok farklı özelliklere, seslere ve renklere sahip olan toplumların, ulusların ve bunları egemenliği altında toplayan devletlerin nasıl bir araya gelerek ortak bir sese dönüştüğü, birçokları tarafından cevabı merak edilen sorudur. Öte yandan bazı düşünürler tarafından AB'nin bugünkü yapısı, konumu ve izlediği politikalar eleştirilmektedir. Hatta kimileri ilerisi için olumsuz senaryolar öngörmektedir. Lâkin böylesi bir birlik ve bütünleşmenin başka bir örneğinin daha bulunmadığı da bir gerçektir. Türkiye'nin de içinde yer almak istediği bu yapının iyi kavranabilmesi için arka planının aydınlatılması ve iyi bilinmesi gerekmektedir.

İncelemede birincil ve objektif kaynaklardan hareket edilerek AB dinamiklerinin oluşumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Avrupa'da birlik ve bütünleşme hareketlerinin nerede, nasıl ve ne zaman başladığı nasıl bir yön izlediği kronolojik sıraya uygun olarak önemli dönüm noktaları itibariyle açığa kavuşturmak, çalışmanın ana amacıdır. Birlik ve bütünleşme hareketlerinin giderek somutlaştığı Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kuruluşuna kadar olan süreci, yukarıda söz konusu edildiği şekilde ve belirtilen suallere yanıt verebilecek biçimde ele alıp irdeleyen araştırma; AB'nin arka planını açıklarken değindiği olay ve gelişmeleri, birlik ve bütünleşmeye yönelik yaptığı katkılar itibariyle dikkate almaktadır.

2. AVRUPA'DA BİRLİK DÜŞÜNCESİNİN İLK ORTAYA ÇIKIŞI

Avrupa'da bütünleşme hareketleri konusundaki ilk girişimlere, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında rastlanabilmektedir. Bu dönemde kurulmuş olan federatif yapı ile site uygarlıklarındaki meclis, kurallar ve yargı mekanizmaları; Avrupa bütünleşmesine zemin hazırlamışlardır (Alganer ve Çetin, 2007:287) ki Roma İmparatorluğu, altın çağını yaşadığı dönem itibariyle Avrupa'nın büyük bir kısmını alarak kıtayı tek kültür(Kozmopolit bir yapıda da olsa) çatısı altında toplayabilen ilk yapıdır (McCormick, 2014:63).

Modern devletlerin ortaya çıkmasından sonra ise filozoflar ve politik düşünürler, birleşik Avrupa projesini ulusal bağlılığın ötesinde görmüşlerdir. İki cihan harbi ve bunların sosyo-ekonomik yıkıntılarının ardından yine de radikal milliyetçilik akımı Avrupalıların üzerindeki etkisini korumuştur. Öte yandan Avrupalı politikacılar, uluslararası çekişmelere son vererek sosyal bütünleşme ve ekonomik gelişmeyi desteklemek istemiştir ki geleceğin dünyasının ancak bu yolla kurulabileceğine inanmışlardır. Avrupa'daki olası bir bütünleşme, onlar için barışı ve refahı simgelemektedir (Alganer ve Çetin, 2007:287). Zira harpler, çarpışmalar ve gerilimler uzun yıllar kıtanın değişmeyen kaderi olmuştur. Bundan rahatsız olan düşünürler, yazarlar, felsefeciler ve kimi kanaat önderleri gibi bilge kişiler tarafından Avrupa'da barışın ve huzurun nasıl tesis edileceğine ilişkin planlar ve programlar geliştirilmiştir. Ancak hemen her devirde var olan söz konusu tasarılar, o dönemki koşullar nedeniyle hayata geçirilememiştir (McCormick, 2015:69).

2.1. Avrupa'da Birlik Planları ve Projeleri

Avrupa bütünleşmesine yönelik planların gerçek anlamda başladığı dönem Orta Çağ'dır. Bu dönemde bazı düşünürler Avrupa bütünleşmesine yönelik fikirlerini gündeme getirmişlerdir. Bunlar arasında en gerçekçi, tutarlı ve bugüne ilham kaynağı veren öneriler şu şekilde belirtilebilir: Fransız bir avukat olan Pierre Dubois (1253-1312) tarafından Avrupa'yı konfederal bir yapıda *Hristiyan Cumhuriyeti* olarak

tasarlamıştır. Avrupalı prenslerden oluşan bir meclis tarafından Hıristiyanlık kuralları ve öğretileri takip edilerek kıtadaki devletler arasında sorunlara yol açan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması da Dubois'in önerisinin bir parçasıdır. Ayrıca bu projede temyiz mahkemesi olarak da Papa düşünülmüştür (McCormick, 2014:67).

Bir diğer öneri ise XV.yüzyılda Türklerin yarattığı korkuya karşılık bir korunma kalkanı oluşturulmasını ve bir de Avrupa konfederasyonu tesis edilmesini içeren Çek kralı George(1420-71) ile diplomatı Antoine Marine'in projesidir. Kral ve prensler için bir konsey oluşturulmasını öngören tasarımın bir diğer basamağı ise anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması hususunda görev yapacak bir mahkemenin kurulmasıdır (McCormick, 2014:67).

Bu yüzyılın sonlarında önemli bir proje daha geliştirilmiştir. Duk de Sully (1560-1641) tarafından geliştirilen öneriye *Büyük Tasarım* adı verilmiştir. Söz konusu teklif, Avrupalı yönetimlerin yeniden inşasını içermekteydi ve üçer yıllığına görev yapacak 66 üyeden müteşekkil bir *Avrupa Senatosu* tesis edilmesini öngörmekteydi (McCormick, 2014:67).

3. BİRLİK VE BÜTÜNLEŞME YOLUNDA AVRUPA

3.1. XIV ve XV. Yüzyıllarda Avrupa'daki Durum

XIV. ve XV. yüzyıllarda, Avrupa insanının mücadele etmek zorunda kaldığı pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki olarak 1346 yılında görülen hıyarcıklı veba ya da kendisine yakıştırılan adıyla *kara ölüm* şeklinde ifade edilen veba salgınıdır. Hastalık önce Don Nehri'nin Karadeniz'e açıldığı nokta olan Tana'da görüldü. Avrupalı tüccarlar İpek Yolu'nu takip ederek kıtaya sadece mal değil salgına sebep olan organizmaları da getirmişlerdir ki bir liman şehri olan Tana'da görülmeye başlanması da buna delil teşkil etmektedir. 1347 başlarında Konstantinopolis'e de ulaşan salgın, 1348 baharında Fransa, Kuzey Afrika ve İtalya'ya gelmiştir. Kısa sürede neredeyse tüm Akdeniz'e yayılan veba salgını uğradığı her yerdeki mevcut nüfusun yarısını yok etmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2015:95). Çok geçmeden İngiltere'yi de etkisi altına alan salgın, bu ülkede de ölümcül etkisini gösterdikten sonra (Acemoğlu ve Robinson, 2015:96) Avrupa'nın bir diğer bölgesine yani Doğu Avrupa'ya geçmiştir. Kısacası salgın o dönem için başta Avrupa olmak üzere dünyanın çoğu bölgesini vurmuştur ve geçtiği coğrafyalarda yaşayan halkın önemli bir bölümünü adeta kıyımdan geçirmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2015:98).

Orta Çağ Avrupa'sında etkili olan veba, kıta üzerinde sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan dönüştürücü bir tesiri de olmuştur (Acemoğlu ve Robinson, 2015:96). Özellikle de salgının yarattığı kıtlık, feodal yapıyı temellerinden sarsmıştır (Acemoğlu ve Robinson, 2015:97). Bu dönemde salgın hastalıklar ve kıtlıkla mücadele eden Avrupa, diğer taraftan da İtalya ve Almanya'daki iç savaşlarla sarsılmıştır. Ayrıca yine bu dönemde Fransa ve İngiltere arasında Yüz Yıl Savaşları(1337-1453) yaşanmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:289).

3.1.1. Yüz Yıl Savaşları (Hundred Years War) (1337-1453)

116 yıl süren Yüz Yıl Savaşları, Avrupa'da bütünleşme fikrinin oluşmasındaki dönüm noktalarından biridir (Alganer ve Çetin, 2007:289).

Savaşlar nedeniyle Fransa'da insanların mülkleri tahrip olmuş ve meydana gelen ekonomik sıkıntılar neticesinde sık sık paranın ayarıyla oynanmaya başlanmıştır.

İngiltere ve Fransa arasındaki Yüz Yıl Savaşları sonucunda İngiltere'nin galip gelmesi ise Fransa'nın güç ve prestij kaybetmesine yol açmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:290).

3.2. Batı'nın Yükselişi (XVI, XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa)

XVI. ve XVII. yüzyıllar, Avrupa'nın büyük değişimlere şahit olduğu yüzyıllar olmasından dolayı bütünsel bir Hristiyanlıktan artık söz edilemez olmuştur. Zira Protestanlık Avrupa'da hızla yayılmaya başlamıştır. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçilen bu dönemde Avrupa'da kilisenin birliği zayıflamıştır. Buna Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisi eklenince de “*Hristiyan Topluluğu*” fikri yerini “*Avrupa Devletler Sistemi*” ne bırakmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:290).

Yeni Çağ'ın başlangıcının en önemli gelişmelerinden birisi de ulus devletlerin ortaya çıkması ve batı Hristiyanlığı'nın reformasyonla birlikte güç kaybetmesi olmuştur. Böylece Kutsal Roma İmparatorluğu, yüzlerce devletçik üzerindeki denetimini kaybetmeye başlamıştır. İktidarın bir elde toplanması yolundaki gayretler zayıflamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:291).

3.2.1. Teknik Dönüşümler ve Keşif Yılları

Başta askerlik, denizcilik ve coğrafya alanlarında köklü değişiklikler olmuştur. Orta Çağ'da kullanılan “*Grek Ateşi*” yerine önce topçulukta kullanılmaya başlanan barut geçmiştir. Özellikle pusula sayesinde gemiler büyük seferlere çıkma olanağını bulmuştur. Avrupalılar yeni kıtalar ve ülkeler tanımıştır (Bu durum iktisadi anlamda büyük sonuçlar doğurmuştur) (Tanilli, 2009:69).

3.2.2. Rönesans

XIV. yüzyıldan XVI. yüzyılın sonlarına değin Batı Avrupalılar yalnız okyanusların ötesindeki ülkeleri keşifle yetinmemişler ve edebiyat, sanat gibi düşün alanlarında da büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Bunun sonucunda da kelime anlamıyla “*yeniden doğuş*” anlamına gelen Rönesans ile yeni bir sınıf olarak beliren burjuvazi kültür devrimini gerçekleştirmiştir.

En klasik tarifiyle bilim, sanat ve edebiyatta yenileşme hareketi olan Rönesans, Batı Avrupa'da edebiyat ve sanatın yeni bir yöne çevrilmesi biçiminde yorumlanmıştır. İtalya merkezli olarak gelişen bu hareketin felsefesi ise “*Eski Yunan sanatına dönmek, dinsel konularda bile insanı merkez olarak almak, dünyayı ve dünya gerçeklerini bu şekilde değerlendirmek*” olarak özetlenebilir. Buradan da anlaşıldığı üzere bireyselliği ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Tanilli, 2009:79).

3.2.3. Reform

Reform, 1520'de Almanya merkezli olarak gelişen bir harekettir ve öncülüğünü Almanya'da Martin Luther, Fransa'da Jean Calvin ve İsviçre'de de Huldrych Zwingli gibi isimler yapmıştır. Reform hareketi sonucunda “*Katolik Kilisesi*” yeniden düzenlenmiş ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hegemonyası sonlandırılıp etkileri sınırlandırılmıştır. Burada Protestanlık, Anglikanizm, Kalvinizm gibi mezhepler ortaya çıkmıştır (Tanilli, 2009:86).

Luther mezhebi (Protestanlık), az zamanda Almanya'dan başka İsveç ve Danimarka hükümdarlarının kabulüyle İskandinavya ülkelerinde ve Baltık kıyılarında yayılmıştır. Kalvinizm ise İsviçre'de, Fransa'da, Hollanda'da ve İskoçya'da yer tutmuştur. Fransa'daki Kalvinistlere Huguenot denilirken, İskoçya'dakilere Presbiteryen adı verilmiştir. Protestanlık, İngiltere'ye de geçmiştir. Fakat buradaki Reform hareketi,

bir mezhep yenilikçisinin görüş ve çabasıyla değil Kral VIII. Henry'nin kişisel ve siyasi nedenler yüzünden Papa ile ilişkisini kesmesiyle başlamıştır Anglikanizm adını alan İngiliz Protestanlığı, VIII. Henry'nin yerine geçenlerin döneminde çeşitli eğilimlerin etkisiyle ileri geri bazı aşamalar geçirdikten sonra Kraliçe Elizabeth zamanında çıkarılan kanunlar ile iyice yerleşip sağlamlaşmıştır. Ayrıca Anglikanizm gerek kurallar gerek örgütlenme bakımından Protestanlığın, Katolikliğe en yakın olan mezhebidir (Tanilli, 2009:87-88).

3.3. Avrupa'da Din Savaşları ve Westphalia Barışı

XVI. ve XVII. yüzyıllar, Avrupa'da şiddetli din savaşlarına sahne olmuştur. Bu savaşlar, ancak Seksen Yıl ve Otuz Yıl Savaşları'nın ardından 1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı ile son bulmuştur. Westphalia Barışı'nın, Avrupa'da huzurun sağlanması ve dinsel özgürlüklerin temin edilmesi gibi önemli kazanımları olmuştur. Avrupa'da güç dengelerinin değişmesini de beraberinde getiren bu barış, günümüz uluslararası ilişkiler teorisinin oluşum sürecini başlatmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:291).

3.3.1. Seksen Yıl Savaşları (Eighty Years War) (1566-1648)

1566'da ekonomik ve dini nedenlerle İspanya'da gerilim iyice tırmanmıştır. İspanya, Protestanlık ve Kalvinizmin özellikle kuzey eyaletlerindeki [Daha sonra "*Hollanda Birliği*" (The United Netherlands) olarak bilinen alanda] yayılmasını durdurmak istemiştir. Zira bu bölgede Katoliklik güç kaybetmişti. İspanya, muhaliflere kesinlikle müsamaha gösterilmeyeceğini belli ederek Protestanlarla mücadele etmeye başlamıştır. Protestanlar ise Katolik kilisesinin kurallarını artık alenî olarak eleştirmeye başlamışlardır ve bu durumda İspanya tarafından otoritesine karşı açık bir isyan olarak değerlendirilmiştir. Uzun uğraşlar sonucunda 1579 yılında 7 kuzey eyalet, kendilerine "*The Union of Utrecht*" adlı bağımsız bir Birlik kurmuşlardır ve bu Birlik, 1648 Westphalia Barışı'na kadar baskı altında da olsa varlığını devam ettirebilmiştir. Westphalia Barışı'nın bir parçası olarak kurulan Hollanda Cumhuriyeti ile bu eyaletler bağımsızlıklarına kavuşabilmişlerdir (Alganer ve Çetin, 2007:292).

3.3.2. Otuz Yıl Savaşları (Thirty Years War) (1618-1648)

Otuz Yıl Savaşları'nda Seksen Yıl Savaşları'nın aksine dinin etkili olduğu görülmektedir. Savaşın temel nedeni ise yine Protestanlar ile Katolikler arasındaki dini anlaşmazlıklardır. Savaş, Almanya sınırları içerisinde olmuştur. Protestanlar tarafından bir birlik kurularak 1618 yılında ayaklanma çıkarılmıştır. Bu duruma dışarıdan müdahale de gecikmemiştir. Zira Protestanlar; Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin desteğini alırken Katolik Alman devletleri de Kutsal Roma İmparatorluğu'nun desteğini almışlardır. Önceleri din savaşı olarak başlayan savaş, daha sonra Alman iç savaşı ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı devletlerin bağımsızlıklarını kazanmak istemeleriyle beraber iyice karmaşık bir hal almıştır (Alganer ve Çetin, 2007:292).

Savaş, Protestanların zaferiyle sonuçlanmıştır ve savaş ardından Westphalia Barışı yapılmıştır. Otuz Yıl Savaşları sonrasında Fransa, Avrupa'nın en önemli gücü haline gelmiştir. Bundan sonraki dönemde Avrupa'nın liderliği Fransa'ya aitti. Almanya ise Otuz Yıl Savaşları'ndan yaralar alarak çıkmıştır. Savaş sonrasında Almanya büyük oranda parçalanmıştır ve bir önceki dönem Avrupa'nın gelişmiş bir bölgesiyken bu tarihten sonra gerileme belirtileri göstermeye başlamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:292).

3.3.3. Westphalia Barışı (The Peace of Westphalia-1648)

Westphalia Barışı, Otuz Yıl ve Seksen Yıl Savaşları'nın ardından 1648 yılında imzalanan Münster ve Osnabrück Antlaşmaları'nın bir bütünüdür. Bu barış ile Avrupa'yı harabeye çeviren din savaşları bitmiştir. Westphalia, aynı zamanda günümüz uluslararası ilişkiler teorisinin milâdı olarak da değerlendirilmektedir (Alganer ve Çetin, 2007:293).

Westphalia Barışı, Avrupa tarihinde önemli bir köşe taşıdır. Bu Barış, Avrupa haritasının yeniden şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yetkileri kaldırılmıştır ve İspanya'nın üstün gücü kırılmıştır. Dolayısıyla Katolik etkisi sona erdirilmiştir. Böylece devletler kendi politikalarını belirleme hakkına sahip olmuşlardır. Uluslararası ilişkilerde, Papalığın yetkileri sonlandırılarak yeni bir sayfa açılmıştır. Hollanda ve İsviçre'nin bağımsızlığı tanınmıştır ve Fransa ile İsveç, Almanya'nın topraklarının bir bölümünü almışlardır. Roma Kilisesi'nin hakimiyetinin sona ermesine paralel olarak Protestanlık yayılmıştır. Augsburg Din Barışı (1555) ile gelen “*Cuius Religio(Hükümdar hangi dinden ise tebaa da aynı dinden olmak zorundadır.)*” prensibi terk edilerek aynı hükümdarın tebaaları arasında farklı mezheplerin yaşayabilmesi olanağı yaratılmıştır. Vicdan hürriyeti fikri benimsenmiş ve düşüncenin gelişimi garanti altına alınmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:293).

Bu barış aynı zamanda bugünkü *uluslararası ilişkiler* teorisinin çekirdeğini meydana getirmiştir ve özellikle Avrupalı devletlerin oluşturduğu ve etkin rol oynadığı günümüz çok taraflı düzeninin özünü temsil etmektedir. Şöyle ki: Bu Barış'tan sonra artık Batı'nın haritası; kendi kanunlarına göre tavır alan, iktisadi ve siyasi menfaatleri doğrultusunda hareket eden, ittifaklar kuran, gruplar oluşturan ve aynı biçimde fesheden bağımsız devletlerden oluşmuştur. Burada alınan kararlar doğrultusunda Batılı hür devletler, iç meselelerinde tek amil olacaklar ve karşılıklı şekilde birbirlerinin dâhili sorunlarına taraf olmayacaklardır. Devletler arasındaki diyalogun ise özne olarak devlet tüzel kişiliğinin tanındığı yani kişiler için herhangi bir pozisyon tanımlamasının öngörülmediği uluslararası bir hukuk sistemi kapsamında sürmesi kararı alınmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:293).

Westphalia Barışı, ayrıca savaşanlar arasında düzenlenen ilk barış konferansı olması yönüyle de önem arz etmektedir. Avrupa'da örgütlenerek barışın temin edilebileceğine dair inancı arttırmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:294).

3.4. XVII. Yüzyılın Sonlarına Doğru Avrupa

Bu dönemin en önemli olayı, 1688 *İngiliz Devrimi'dir*. Parlamento ve kral arasında uzun süren bir mücadele neticesinde kral parlamentoyu tanımak zorunda kalmıştır ve 1688'de İngiliz Devrimi nihayete ermiştir. 1689 yılında çıkartılan “*Bill of Rights(Haklar Bildirisi ya da Beyanname)*” ile de siyasal yaşam içerisinde parlamentonun yeri saptanmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:294).

3.5. XVIII. Yüzyıl Avrupa'sı ve Birlik Fikirleri

XVIII. Yüzyıl Avrupa'sında ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Serbest piyasa ekonomisi yanlısı olan görüşlerin ağırlık kazandığına şahit olunmuştur. Hatta buna yönelik olarak serbest piyasa ekonomisinin işleyebilmesi adına diğer bir ifadeyle ülkeler arasındaki ticaretin güvenli bir biçimde gerçekleşmesi için yeni bütünleşme fikirleri ortaya atılmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:294).

Bu dönem için Avrupa’da birlik oluşturma fikri ile ulus devletlerin ortaya çıkmasının çakıştığını söylemek yanıltıcı olmaz. Avrupa ülkelerinin temsilcileri, kendi aralarındaki savaşların ardında yapılan barış antlaşmalarının görüşmelerinde, Avrupa’da bir birlik veya federasyon kurma niyetinde olduklarını göstermişlerdir (Alganer ve Çetin, 2007:296).

Bu dönemde de önemli fikir adamları, akademisyenler ve yazarlar gibi önemli entelektüel isimler tarafından bazı tasarılar geliştirilmiştir. Bu doğrultuda 1623 yılında Emeric Cruce, Avrupalı devletler arasındaki sorunları çoğunluk kararıyla çözmeye yönelik olarak hükümdarların elçilerinden oluşan bir meclisin sürekli toplantılar yapmasını önermiştir. Yine William Penn tarafından 1693 yılında “ *Avrupa’nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerine Deneme*” isimli yapıtında, bir Avrupa Parlamentosu’nun kurulmasını ve bu parlamentoya Rus ve Osmanlı temsilcilerinin de katılarak sorunları konuşarak çözüme kavuşturulmasını önerilmiştir (Mor, 2010:504). Bu meseleye ilişkin olarak önemli bir tasarı da J.J.Rousseau’ya aittir. Rousseau, bu dönemde Avrupa’da uluslarüstü nitelikli bir federal birlik kurulmasını ve bu birlik aracılığıyla devletler arasında sürekli savaşa yol açan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturularak barışın sağlanmasını önermiştir (McCormick, 2014:66). Saint-Pierre tarafından 1717’de geliştirilen ve aynı adla matbu hale getirilen “ *Avrupa’da Kalıcı Barışın Sağlanması*”³ projesi bu alandaki bir diğer çalışmadır (McCormick, 2014:67) ve Immanuel Kant da benzer şekilde “ *Sonsuz Barış’ın Sağlanması(1795)*” adını verdiği tasarısında başta Avrupa olmak üzere dünyada huzur ve barışın nasıl tesis edileceğine ilişkin önerilerini dile getirmişlerdir. Yine Jeremy Bentham tarafından yazılan “ *Evrensel ve Kalıcı Barış için Bir Plan*” adlı yapıtında ortak Avrupa meclisinin oluşturulmasını ve aynı şekilde müşterek bir askeri güç tesis edilmesini teklif etmiştir (McCormick, 2014:66).

3.5.1. XVIII. Yüzyılın Önemli Savaşları ve Antlaşmaları

Avrupa’da XVIII. yüzyılda yaşanan savaşlar öncekilere göre daha tertipli olmuştur diğer bir ifadeyle savaş meydanları haricinde pek kan akmamıştır. Avrupa, geçmiş tecrübelerden önemli dersler çıkarmış olduğundan artık harplerde sivil halka zarar vermemek temel prensip olmuştur. Savaşlar sadece ordular arasında gerçekleşmiştir ve toplumun üretken kısmı bunun dışında tutulmuştur. XVIII. yüzyılda yaşanmış olan ve Avrupa’nın siyasi görünümünü değiştiren önemli savaşlar olarak karşımıza *İspanya Veraset Savaşları ve Yedi Yıl Savaşları* çıkmaktadır (Alganer ve Çetin, 2007:295).

İspanya Veraset Savaşları, İspanya Kralı II.Charles’ın 1700 yılında ölmesiyle beraber başlayan miras kavgası nedeniyle çıkmıştır. Bu savaşlar düzenli ordu ile organize edildiğinden XVIII. yüzyılın gelecek savaşları için önemli bir emsal teşkil etmiştir. Her iki savaşta da etkili olan temel motivasyon ticaret ve deniz gücüdür. İlaveten savaş “ *dünya savaşı*” denilebilecek ilk savaştır. Savaşın tarafları Fransa, Kutsal Roma İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz ile Brandenburg ve Savua dükalıklarının oluşturduğu gruptur. Fransa’nın yenilmesiyle imzalanan Utrecht Barışı (1713) ise XVIII. yüzyılın büyük çaplı olayları içerisinde yer almaktadır. Zira İspanya’nın paylaşımını konu alan Utrecht Barışı ile Fransız etkisi sınırlandırılmış ancak tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştır. Öte yandan Sardunya, Piyemonte,

³ Abbe de Saint-Pierre, söz konusu çalışmada serbest ticaret ile birlikte Avrupa Senatosu’na ilişkin görüşler beyan etmiştir. Hatta ileri sürdüğü düşünceler, Alman şair Friedrich von Schiller’e 1785’te *Ode to Joy* eserini yazdıracak kadar etkili olmuştur ki bu parça Beethoven’ın meşhur Dokuzuncu Senfonisi’ne uyarlanarak Avrupa marşı yapılmıştır.

Brandenburg'u kapsayan toprak parçası üzerinde Prusya devletleri kurulmuştur. Utrecht Barışı ile kazançlı çıkan iki devlet Fransa ve İngiltere olmuştur. Asıl kazançlı çıkan ise İngiltere olmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:295).

Diğer önemli savaşlar ise *Avusturya Veraset Savaşları*(1740- 1748) ve *Yedi Yıl Savaşları* (1756-1763)'dir. Bu savaşların sebebi olarak ise İngiltere ve Fransa'nın sömürge iştahları ve Prusya ile Avusturya arasında Orta Avrupa'da gerçekleşen askeri güç mücadelesi gösterilebilir. Prusya'nın Avusturya'yı yenmesiyle 1748 yılında *Aix-La-Chapelle* Barışı imzalanmıştır. Böylece Prusya artık Avrupa sahnesine önemli bir güç olmaya başlamıştır. Prusya ve gücünü sürdüren Avusturya, sınırları tam olarak belli olmayan Alman toprakları üzerindeki artık en etkin devletlerdir; tarihte bu duruma Alman İkiliği (German Dualism) denilmektedir (Alganer ve Çetin, 2007:295).

Yedi Yıl Savaşları, Fransa için çok masraflı olmuş, sonunda galip gelen ise İngiltere olmuştur ve Fransa, Kanada'yı kaybetmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2015:279). İngiltere ile Fransa arasında 1763 tarihli Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır ve böylece İngiltere, Fransa'nın sömürgelerinin denetimini eline geçirmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:296).

4. BİRLEŞME VE BÜTÜNLEŞME YOLUNDAKİ AVRUPA'DA YENİ DÖNEM

XVIII. yüzyılın Avrupa'sında birlik oluşturma çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak öncekilere oranla daha büyük inançla girişilen gayretler bu kez de büyük bir devrim hareketi ile engellenmiştir ve Avrupa, XVIII. yüzyıl sonlarında tarihin en büyük devrimlerinden birisi ile karşı karşıya kalmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:296).

4.1. Fransız Devrimi (1789)

XVIII. yüzyılda Avrupa'da yaşanan en önemli hadise Fransız Devrimi'dir. Devrimin çıkış noktası ise uygulanacak vergi politikası karşısında mali durumları zayıflayacak olan soyluların, mutlak monarşiye karşı direnmesi olmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:296) ki Fransa bu döneme kadar yani yaklaşık 300 yıl boyunca mutlak monarşi ile yönetilmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2015:277). Halkın uzun süredir yaşadığı çalkantılı ve zorlu süreç kitleleri direnişe yönlendirmiştir ve toplumun bütün kesimlerinin katılımıyla söz konusu halk hareketi bir anda ihtilal girişimine dönüşmüştür. Bu kalkışma 1789'da kabul edilen “ *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*” ile sonuçlanırken egemenliğin ulusa ait olduğu, özgürlük, mülkiyet ve baskıya karşı direnmenin vazgeçilmez ve devredilmez haklar olduğu kabul edilmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:296).

Fransız Devrimi'nin etkileri sadece bu ülke ile sınırlı kalmamıştır. Devrim bütün Avrupa'da taşları yerinden oynatmıştır ve toplumdaki sınıf farklılıklarının önüne geçilmesinde önemli bir basamak teşkil etmiştir. Halklarda eşitlik, girişim özgürlüğü, vergide adaleti aramak gibi meselelere ilişkin olarak bir bilinç doğmasına vesile olmuştur. Buna paralel şekilde devletle kiliseyi birbirlerinden ayırmak ve başta eğitim olmak üzere laikliğe gitmek de yakalanılan mantalitenin birer ürünü olmuştur. Fransız Devrimi ile beraber çağdaş ve ilerici bir Fransa ortaya çıkmaya başlamıştır. Öte yandan milliyetçi duyguların yayılmasına sebep olarak ulus devlet düşüncesinin yayılmasına yol açmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:297).

Fransız Devrimi, XIX. yüzyılın siyaseti ve ideolojisine bir biçim verirken bu dönemin ekonomik boyutlarını da İngiltere'deki Endüstri Devrimi şekillendirmiştir. Bu

devrimin sonucunda kurulan yeni dünyanın demiryolları ve fabrikaları için bir model oluşturulmuştur. Bunun neticesinde de ekonomik ve toplumsal yapıları şekillendirecek bir etki mekanizması tesis edilmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:297).

Fransa'nın Avrupa liderliğine soyunmasının ardında yatan sebep de bir anlamda Avrupa'daki bütünleşme fikridir. Napolyon'un burada öne çıktığı görülmektedir. Zira devrimin ilkeleri, tüm Avrupa'ya Napolyon'un orduları tarafından yayılmıştır. Napolyon, Avrupa'nın tamamını alarak birliğin sağlanmasını amaçlamıştır ancak savaşı kaybederek bu hedefine o dönem için ulaşması mümkün olmamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:297). Ancak modern zamanlarda Avrupa'da birlik ve bütünleşmeyi sağlamaya yönelik ilk ve en güçlü hamle bu olmuştur. Bugünkü Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya ve İtalya'nın bazı yerlerini fethetmiştir. Aslında bunların hepsi, Napolyon'un temyiz mahkemelerinden tutun da ortak kuralların geçerli olduğu hatta ağırlık ve ölçü birimlerinde müşterek bir düzenin olduğu Avrupa hayaline dayanmaktaydı (McCormick, 2014:68). Yaşanılan bu süreç, 1814-1815 Viyana Kongresi gibi önemli gelişmelere ortam hazırlayarak dolaylı yoldan da olsa Avrupa bütünleşmesine katkı yapmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:297). Diğer bir ifadeyle Napolyon'un girişimleri sonuçsuz kalmamıştır.

4.2. Viyana Kongresi

Viyana Kongresi ile Napolyon savaşlarının tahrip ettiği Avrupa'nın sınırlarını yeniden çizmek amaçlanmıştır. Viyana Kongresi'ne tüm Avrupa devletlerinin yanı sıra Napolyon'un son verdiği Kutsal Roma İmparatorluğu ile beraber yıkılan devletlerin temsilcileri de yeniden bağımsız birer devlet olabilme umudu ile katılmıştır. Ancak Kongre'de nihai kararların alınmasında dört büyük devlet (İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya) etkili olmuştur. Katılımcıların tümü, Avrupa devletlerinden birinin sistemi tamamen vesayet altına almaması hususunda uzlaştı ve 30 Mayıs 1814 tarihli Paris Barış Antlaşması akdedildi. Bu Antlaşma ile Fransa'nın savaşta ele geçirdiği topraklar geri alınmıştır ve Napolyon'un yıktığı meşru monarşiler yeniden kurulmuştur. Fransa; İngiltere, Avusturya, Rusya-Prusya arasında denge unsuru olmasından ötürü barışın şartları Fransa bakımından çok ağır olmamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:298).

Kongre toplantıdayken Napolyon kaçmıştır ve tekrar Fransa'nın başına geçip yenilmesi üzerine Fransa ile ikinci Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma'nın şartları, ilkinde nazaran daha sert olmuştur. Ayrıca söz konusu Antlaşma'nın hükümlerini hayata geçirmek ve gerekirse barış için uluslararası askeri tedbirler almak üzere Kasım 1815'te İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında dördü bir ittifak oluşturulmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:298). Diğer bir ifadeyle milletler arası güvenliği sağlamak için bir çeşit barış gücü kurmuşlardır.

Viyana Kongresi sonucunda ortaya çıkan Avrupa haritası aslında hissedilen korkunun kağıda yansımaları olmuştur. Bu korkunun kaynağı ise Fransız Devrimi ve onun getirdiği düşüncelerdi. Viyana Kongresi ile eski düzeni yeniden tesis etme umutları canlı tutulmak istenmiştir. Ancak ümitlerini Viyana Kongresi'ne bağlayanlar, büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Öte yandan Avrupa'da güven ve sükunet ortamının tam olarak sağlanamadığı ve kısa bir süre sonra yeni bir savaş çıkacağı düşüncesi hakim olmaya başlamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:298).

4.3. XIX.Yüzyıl Avrupa'sı Yeni Birlikler Dönemi

XIX. yüzyıl Avrupa'da birlik oluşumlarına hız verildiği bir dönem olmuştur. 1814'te Comte de Saint-Simon tarafından yazılan *Avrupa Toplumunun Yeniden*

Yapılanması adlı kitabın ortaya koyduğu plan dikkat çekicidir. Buna göre Avrupalı devletlerin ulusal bağımsızlığını koruduğu ve ortak kurumları olan federal bir Avrupa yapılanması tesis edilebilirdi (McCormick, 2014:66).

1815 Viyana Kongresi'nde Avrupa'da kalıcı bir barışın sağlanmasına yönelik olarak yapılan girişimler yeni ittifakların doğmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin: Prusya, *Maassen Tarifesi* ile iç gümrükleri bütünüyle kaldırırken 1834 yılında Alman Gümrük Birliği (*Zollverein*) kurulmuş ve 1860 yılında *İngiliz-Fransız Ticaret Antlaşması*'nın imza edilmesi ile taraflar arasında karşılıklı olarak gümrükler indirilmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:298). Diğer yandan 1860'ların ortalarında Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya, Yunanistan ilk kez döviz kurlarını ayarladıkları ortak bir model geliştirmişlerdir. 1865'te de Latin Para Birliği (*Latin Monetary Union*) hayata geçirilmiştir. 1876'da ise İsveç, Danimarka ve Norveç arasında İskandinav Para Birliği (*Skandinavian Monetary Union*) kurulmuştur. Tesis edilen bu ortaklıklar uzun ömürlü olmamışlarsa da beyhude çabalardan da ibaret kalmamışlardır. Zira 1870'te *Almanya ve İtalya'nın* siyasi birliğini sağlaması gibi sonuçlarının yanında ileride yaşanacak gelişmeler için de azımsanmayacak ölçüde bir tecrübe sağlamışlardır (Alganer ve Çetin, 2007:299).

Yine bu dönemde 1848'de Victor Hugo tarafından *Birleşik Avrupa Devletleri* planı ortaya atılmıştır. Bu tasarıya göre Avrupalılar ulusal kimliklerini kaybetmeden daha büyük bir çatı altında toplanabilecektir. Bunun sonucunda okyanusun iki tarafında birbirlerini tamamlayıcı şekilde iki büyük güç olarak *Avrupa Birleşik Devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri* belirecektir (McCormick, 2014:68). Bu dönemde Avrupa'da her devlet büyük güç olma arayışı içerisindeydi. Ancak sonuç olarak XIX. yüzyılın Avrupa'sında tek bir egemen güç oluşup da sisteme hakim olamamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:299). Dönemin genelinde sükûnet hakim olsa da I. Dünya Savaşı'na kadar milliyetçilik tehlikeli baskılar doğurmaya devam etmiştir. Özellikle azınlıklar tarafından kendi ulus devletlerini kurmak için verilen mücadele, hükümetlerde sert ve baskılayıcı bir karşılık bulmuştur (McCormick, 2015:71). Başlayan aslında bir Avrupa iç savaşı olmuştur (McCormick, 2014:68).

4.4. I. Dünya Savaşı (1914-1918)

XIX. Yüzyıl Avrupa'sında milliyetçilik hızla yayılmıştır ve Avrupalı devletler arasında var olan rekabetçi ortamı daha da körüklemiştir. Aslında bu süreç iki dünya savaşına giden yolu açmıştır (McCormick, 2015:69). İlk olarak I. Dünya Savaşı XIX. yüzyılın sonundaki sebeplerden ötürü XX. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Savaş, İttifak Devletleri olarak anılan devletler (Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan, Almanya, Bulgaristan) ve İtilaf Devletleri olarak anılan devletler (İngiltere, Fransa, Rusya, ABD, İtalya, Belçika, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Yunanistan, Portekiz ve Japonya) arasında yaşanmıştır ve İttifak Devletleri'nin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Ancak tüm Avrupa bu savaştan büyük yaralar alarak çıkmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:300).

I. Dünya Savaşı Kasım 1918 tarihinde sona ermiştir. Savaş sonrasında 1919 yılında Versailles Antlaşması imzalanmıştır ve bu antlaşma ile Almanya'ya çok ağır bir savaş tazminatı yüklenmiştir. Savaş neticesinde dünyanın çehresi değişmeye başlamıştır ve Doğu'da yeni ulus devletler oluşmuştur. Öte yandan küresel olarak yükselen yeni aktör Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa açısından kısa vadede karşı bir denge oluşturulması gereken bir unsur haline gelmiştir. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin iç savaş nedeniyle zayıflamış olmasından ötürü Avrupa devletleri açısından yakın tehdit

olarak algılanmamıştır ve bu nedenle de Avrupa ülkeleri ABD karşısında birleşmeye yönelmiştir. Savaşın ardından yaşanan yıkımın izlerini silmeye çalışan Avrupa, yeniden birlik çalışmalarına başlamıştır (Alganer ve Çetin, 2007:300).

4.4.1. Milletler Cemiyeti

Milletler Cemiyeti, (League of Nations) (Cemiyet-i Akvam) I.Dünya Savaşı'ndan alınan dersle 1919'da kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nin önemi sadece Avrupa'nın değil dünyanın öteki kıtalarındaki ülkelerin de üyesi bulunduğu ve barış zamanında kurulan ilk örgüt olmasındandır (Alganer ve Çetin, 2007:300). (Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti Asamblesi (Meclisi) 43 devletin ittifakı ile Türkiye'yi üyeliğe kabul etti.)(Uykucu, 1983:179). Ancak 1939 yılında II.Dünya Savaşı çıktığında hiçbir üye bunu Milletler Cemiyeti'ne bildirme zorunluluğu hissetmemiştir. Milletler Cemiyeti II.Dünya Savaşı sonrasında bütün varlığını Birleşmiş Milletlere bırakarak sona ermiştir (Alganer ve Çetin, 2007:301).

4.5. Kurulan Diğer Birlikler veya Birlik Projeleri

Avrupa devletlerini barış için bir araya getirme çabasında olan en önemli örgütlenme önerilerinden birisi de 1924 yılında Avusturyalı siyasetçi Richard Courdenhove Kalergi tarafından ortaya atılan Uluslararası Pan Avrupa Hareketi (International Pan – European Movement) olmuştur. Pan Avrupa Hareketi; Avrupa Devletleri'nin, Fransa ve Almanya merkezli federal bir birlik oluşturmalarını öngörmüştür. Ancak İngiltere ve Sovyetler Birliği, bu birliğin dışında tutulmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:301).

Diğer bir proje ise Fransa ve Almanya'nın Ruhr-Lorraine bölgesindeki kömür ve çeliğin birleştirilmesini öngören Ren Karteli projesidir (Alganer ve Çetin, 2007:301).

Dawes Planı ile Almanya ve Fransa arasındaki gerginlik çözümlenince (Dawes Planı uyarınca Fransa'nın Ruhr bölgesini tamamen boşaltıp Almanya'ya geri vermesi öngörülmüştür.) iki ülke arasında 1925 yılında altı yıl süren Locarno Antlaşması imzalanmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:301).

4.5.1. Benelüks

1932 tarihinde Belçika, Hollanda (Netherlands) ve Lüksemburg arasında imzalanan Ouchy Sözleşmesi ile Benelüks'ün temelleri atılmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:302). Benelüks adı verilen bu birleşme istenilen amaca 1944 yılında ulaşmıştır ve gümrük birliğini hayata geçirmiştir. Ayrıca 3 Şubat 1958'de Lahey'de imzalanan "Ekonomik Birlik" anlaşmasıyla birlik güçlendirilmiştir. 50 yılına yapılan söz konusu anlaşma 2008 yılında süresiz hale getirilip adı da *Benelüks Ekonomi Birliği*'nden *Benelüks Birliği*'ne çevrilmiştir (Karluk, 1996:38-39). Benelüks, Batı Avrupa'da XX. yüzyılda gerçekleştirilmiş olan ilk birleşme olması açısından önemlidir (Alganer ve Çetin, 2007:302).

4.6. II. Dünya Savaşı (1939-1945)

Birinci Dünya Savaşı'nın yaralarını tam olarak saramayan Avrupa'da, bu harbin sonuçları yeni bir savaşın hazırlayıcısı olmuştur. Özellikle Almanya, savaş sonrasında kendisine çıkarılan ağır faturayı hala içine sindirememiştir ve tüm gücüyle silahlanmaya başlamıştır. Bu kaotik ortamın getirisi olarak 1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonya'ya girmesiyle II. Dünya Savaşı [II.World War(1939-1945)] patlak vermiştir. Hemen ardından yani 3 Eylül'de İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı savaş ilan

etmiştir. Akabinde diğer Avrupalı devletlerin de harbe katılmasıyla birlikte Avrupa yıkıcı bir savaşa daha ev sahipliği yapmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:302).

Tarihin gördüğü en büyük yıkımlardan birine sebep olan İkinci Dünya Savaşı'nı 7 Mayıs 1945 tarihinde Almanya'nın teslim olması (Alganer ve Çetin, 2007:303) bile durduramamıştır. ABD'nin, *Hiroşima ve Nagasaki*'ye Ağustos 1945'te atom bombası atması ve hemen sonrasında da Japonya'nın mağlubiyeti kabul etmesiyle savaş son bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa özellikle de Almanya tam bir harabeye dönmüştür. Savaşın ardından Britanya, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD dört büyük güç olarak Avrupa sahnesindeki yerlerini almışlardır. Zira Sovyet orduları Haziran 1941'den beri Alman askerlerine karşı mücadele etmiştir ve sonunda Alman orduları tamamıyla geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu da Sovyetler Birliği'nin Avrupalılar tarafından büyük güçlerden birisi olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Öte yandan ABD, savaştan zarar görmeyerek güçlü bir biçimde çıkmıştır. Ayrıca ABD hiç vakit kaybetmeden uluslararası ekonomik sistemi kurma çalışmalarına daha savaş bitmeden başlamıştır. Böylece ticaret serbestisi ve yatırımlarda özgürlüğün temin edilebileceğini ileri sürmüştür. ABD'nin söz konusu talebinin neticesinde Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund) kurulmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:303).

4.7. IMF, WB ve GATT

ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında 44 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen ve Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı (*United Nations Monetary and Financial Conference*) olarak anılan konferans düzenlenmiştir (Bretton Woods Committee, 13.03.2015). Söz konusu konferans boyunca katılımcılar, para ve finans konularını içeren iki tasarımı görüştü. Bunlar: John Maynard Keynes tarafından hazırlanan Keynes Planı ile dönemin ABD Hazine Bakan Yardımcısı Harry Dexter White'ın oluşturduğu White Planı idi. Kabul edilen ikinci plan doğrultusunda Uluslararası Para Fonu [International Monetary Fund (IMF)], Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası [International Bank for Reconstructon and Development (IBRD)] ve Uluslararası Ticaret Örgütü [International Trade Organization (ITO)] organizasyonlarının kurulması kararı alındı (Arat ve Erten, 2008:356). Gerek Avrupa gerek ABD ve gerekse de dünya konjonktüründeki birtakım sorunlar ve sebeplerden ötürü ITO kurulamamıştır. Ancak bu organizasyonun yerine GATT [General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)] düzenine geçilmesi uygun görülmüştür (Arat ve Erten, 2008:357).

Anılan kararlar doğrultusunda 28 müttefik ülkenin, IMF ve IBRD'nin ana sözleşmesini imzalamasıyla beraber her iki kurum da Aralık 1945 tarihinde kurulmuştur. Bu sebepten ötürü söz konusu iki örgüte de *Bretton Woods* İkizleri ya da *Bretton Woods Kurumları* denilmektedir (World Bank, 13.03.2015). Bu kurumlardan ilki olan IMF'in kuruluşundaki temel amaç; uluslararası parasal işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak, uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde gelişmesine yardımcı olmak, ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye devletlere gerekli geri dönüş ödemelerinin taahhüdünü alarak yeterince parasal destek vermek, üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının derecesini ve süresini azaltmaktır (IMF, 13.03.2015). Diğer yandan IBRD olarak kurulan ancak sonraki süreçte IBRD'yi de kapsayan ve hatta bünyesinde yeni birkaç organizasyon [*International Development Association(IDA)-Uluslararası*

Kalkınma Örgütü gibi] oluşturulan Dünya Bankası'nın[World Bank(WB)] temel kuruluş amacı ise dünya genelinde hayat standardını yükseltmek ve fakirliği azaltmak için gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere yönlendirip az gelişmiş ülkelere proje ve program kredileri vermektir (World Bank, 18.03.2015).

Bugün itibariyle her iki kurumun da 188 üyesi bulunmaktadır. Türkiye, bu kurumların oluşum aşamasının her evresinde yer almıştır ve her ikisine de 1947 yılında üye olmuştur (IMF, 17.03.2015).

Kurulma kararı, IBRD ve IMF ile birlikte Uluslararası Ticaret Örgütü olarak alınan ancak sonradan forum benzeri bir yapıya dönüştürülen GATT'in kuruluş amacı da uluslararası ticareti -özellikle gümrük trafiğini- düzenleyen kurallar oluşturmaktır. Diğer bir ifadeyle ticaretin ekonomi hudutlarına gelmesiyle beraber başlayan süreçte kullanılmak üzere ortak bir dil tesis etmektir. GATT'in kurulduğu günden itibaren ve hatta daha sonra dönüştüğü yapı olan WTO da dahil olmak üzere temel amacı ise çok taraflı ticaret sistemini oturtmaktır. Ne kadar mümkün olduğu bilinmese de GATT'in megalı ideası da tüm dünya ülkeleri gümrüklerinin yani ekonomik sınırlarının bütün taraflar için karşılıklı biçimde tarife ve tarife dışı engeller olmaksızın açık olmasıdır. 1947 yılında hazırlanıp 1948'den itibaren yürütülmeye başlanan GATT, Dünya Ticaret Örgütü'ne [*World Trade Organisation (WTO)*] dönüştüğü 1 Ocak 1995'e kadar 8 müzakere turu geçirmiştir ve nihai hedefi doğrultusunda zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak değişim ve dönüşümlere maruz kalmıştır. Buna paralel olarak dış ticaret yoğunluğuna orantılı biçimde yaptığı düzenlemeler artmıştır. Öyle ki GATT uygulamaya konduğu andan itibaren geçirdiği değişim sonucunda örgütlenmesi için temel olarak düzenlemesi gereken iki alan (hizmet sektörü ile ticari ve fikri mülkiyet hakları) ve kurumsal yapısı eksikti (WTO, 26.09.2015). Tabi bu doğrultuda yeni bir amaç tanımlamasının da yapılması gerekmiştir. Örgütün kuruluş metninde söz konusu amaç; ülkeler arasındaki ticari akımların mümkün olduğunca öngörülebilir, serbest ve olağan biçimde seyretmesi için gerekli çerçeveyi oluşturmak ve bu amaca yönelik kuralları koymak olarak belirtilmiştir (WTO, 27.09.2015).

1 Ocak 1995 tarihinde GATT düzeninden WTO'ya (World Trade Organisation) geçilmiştir. WTO'nun amacı ülkeler arasındaki ticari akımların mümkün olduğunca öngörülebilir, serbest ve olağan olması için gerekli çerçeveyi oluşturmak ve bu amaca yönelik kuralları koymaktır (WTO, 27.09.2015). Bugün itibariyle AB'nin tüzel kişiliği de dahil olmak üzere WTO'nun 161 üyesi vardır (WTO, 28.09.2015). Türkiye, 17 Ekim 1947 tarihinde GATT düzenine geçmiştir ve 25 Mart 1995 tarihinde WTO'ya üye olmuştur (WTO, 29.09.2015). Ayrıca AB'nin 28 ortağının WTO'ya üyelikleri saklı kalmak kaydıyla AB Komisyonu (European Commission), ortak bir ticaret politikası ile beraber ortak gümrük tarifesinin de uygulanmasını kapsayan gümrük birliğini içeren AB'yi temsilen 28 üye ülke adına tüzel kişiliğiyle 1 Ocak 1995 tarihinden beri üye sıfatıyla tüm WTO görüşmelerine katılmaktadır (WTO, 24.09.2015).

4.8. Birleşmiş Milletler (United Nations)

Milletler Cemiyetinin kendiliğinden son bulması ve savaşın da sona ermesiyle beraber uluslararası ilişkilerde meşruiyet ve hukuk bağlamında bir otorite boşluğu ve diyalog eksikliği doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Milletler Cemiyetini tüm varlığıyla devralan Birleşmiş Milletleri (BM) [United Nations(UN)] kuran Antlaşma, 26 Haziran 1945'te imzalanmış ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir (Türkiye 15 Ağustos 1945'te onaylamış ve 24 Ağustos 1945'te Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur) (Birleşmiş Milletler Ankara Ofisi, 12.03.2015).

Kurucu üye sayısı 51 olan (United Nations, 12.03.2015) örgüt, bugün itibariyle 193 üyeye (United Nations, 11.03.2015) sahiptir. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını küresel seviyede yasaklayan ilk antlaşma ile kurulan BM'nin amacı: Uluslararası insani sorunların çözümünde dayanışmayı sağlayarak barışı ve güvenliği koruma altına alan ve insan hak ve özgürlüklerine saygı duyulmasını prensip haline getiren milletler arası bir düzen tesis etmek olarak özetlenebilir (Birleşmiş Milletler Ankara Ofisi, 12.03.2015).

4.9. NATO (North Atlantic Treaty Organization) ve Varşova Paktı (Warsaw Pact – Treaty of Friendship Co-operation and Mutual Assistance)

NATO; Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İngiltere, ABD, Norveç ve İzlanda arasında 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanılarak kurulmuş olan uluslararası bir askeri ittifak örgütüdür. NATO'nun amacı üyelerini dış saldırılara karşı korumaktır (NATO, 22.03.2015).

NATO'nun merkezi örgütün Kuzey Amerika ve Avrupa'daki güncel olarak toplam 28 üyesinden biri olan Belçika'nın Başkenti Brüksel'de bulunmaktadır. Örgüte en son Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan katılmıştır. Buna ek olarak 22 ülke NATO'nun "*Barış İçin Ortaklık*" adlı girişiminde yer alırken 15 diğer ülke kurumlaşmış diyalog programına dahildir. Türkiye, NATO'ya 18 Şubat 1952'de katılmıştır (NATO, 23.03.2015).

14 Mayıs 1955'te SSCB Varşova Paktı'nı oluşturmuştur. (1991'de dağılmıştır) SSCB'nin yanında Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya ve Arnavutluk (1968'de çekildi.) birlikte yer almışlardır. SSCB'li yetkililere göre bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini korumak amacıyla oluşturulmuştur. Üyeler arasında birleşik bir askeri komutanlık kurulmasını ve Doğu Avrupa ülkelerine Sovyet ordu birliklerinin yerleşmesini öngörüyordu (The Cold War Museum, 12.03.2015).

5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politika sahnesinden çekilmesinden sonra dünya en az yirmi yıl kesin çizgilerle ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevresinde iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya'yı dize getiren güçler; İngiltere ya da Fransa değil ABD ve Sovyetler Birliği olmuştur. Savaş sonrasında 1970'lere kadar geçen sürede dünya, bu iki gücün yeryüzünde etki kurabilmek için gösterdikleri mücadeleye sahne olmuştur. Savaştan harabeye dönmüş bir biçimde çıkan Avrupalı devletler, bu iki gücün etrafında toplanmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:303). Kıta tarihinde hiç olmadığı kadar parçalı ve geleceği kendi inisiyatifinde? olmayan bir Avrupa ortaya çıkmıştır (McCormick, 2014:71).

Soğuk Savaş Dönemi; derin kökleri olan husumet ve kuvvetli güvensizlik ile tesadüflerin eseridir. Bu süreçte ikiye bölünen bir Avrupa ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa, genişlemeci Sovyetler Birliği'ne karşı ABD korumasını seçerken Doğu Avrupa da Sovyet kontrolünü kabul etmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:304). Özetle 1945 sonrası Avrupa'sında mevcut olan ekonomik ve sosyal parçalanmışlığa ideolojik bölünmüşlük de eklenmiştir (McCormick, 2014:70).

5.1. Truman Doktrini

Dönemin ABD Başkanı Truman tarafından 12 Mart 1947 tarihinde ABD Kongresi'nde okunan mesaj ve bu mesaj çerçevesinde alınan ve verilen askeri yardımlar ile ABD'nin almış olduğu pozisyon ve takınmış olduğu tutum, "*Truman Doktrini*" olarak anılmaktadır (Ertem, 2009:387). Bu stratejinin içeriği ise Marshall Planı ile doldurulmuştur.

5.2. Marshall Planı

İkinci Dünya Savaşı'ndan harabeye dönmüş bir biçimde çıkan Avrupa'yı tekrardan hayata döndürme vazifesini, harpten sonra bir dünya gücü olarak ortaya çıkan ABD üstlenmiştir ve Avrupa'nın yeniden imar edilmesi için kredi musluklarını sonuna kadar açmıştır (Alganer ve Çetin, 2007:304).

Birleşik Devletlerdeki Harvard'da dönemin ABD Dış İşleri Bakanı olan George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de Marshall Planı olarak bilinen "*Avrupa'yı İyileştirme Planı*" (European Recovery Plan) açıklanmıştır. Marshall Planı, 16 Avrupa ülkesinin de bu öneriyi kabul etmesiyle doğmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:304). ABD tarafından tasarlanan politikalar ve uygulamalar, bu plan dâhilinde hayata geçirilmiştir.

6. XX. YÜZYILDA AVRUPA'DAKİ DURUM (AVRUPA'DA BİRLİĞİN KURULMASI YOLUNDA KURUMSAL GELİŞMELER)

6.1. OEEC&OECD

Marshall planı çerçevesinde yapılan yardımları koordine etmek ve Avrupa'nın kalkınma gelişmesini sağlamak amacıyla Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Batı Almanya 16 Nisan 1948'de OEEC'yi (Organization of European Economic Co-operation) kurmuştur (OECD, 12.03.2015).

Alınan olumlu sonuçlar üzerine ABD ve Kanada 14 Aralık 1960'da yeni OECD sözleşmesini imzalayarak OEEC ülkeleri arasına katılmıştır. OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) resmen 30 sözleşmenin yürürlüğe girdiği Eylül 1961'de kurulmuştur. OECD'nin bugün 34 üyesi vardır (OECD, 12.03.2015).

6.2. Batı Avrupa Birliği (BAB)- Western European Union (WEU)

Batı Avrupa Birliği, 17 Mart 1948'de Brüksel'de, İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan "*Ekonomik Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma*" Antlaşması ile kurulmuştur (WEU, 10.03.2015) (Türkiye 20 Kasım 1992'de resmen ortak üye olmuştur.) (WEU, 12.03.2015). II. Dünya Savaşı'ndaki saldırgan tutumları nedeniyle önceleri kabul edilmeyen Almanya ve İtalya, BAB'a ancak 1954 yılında üye olabilmişlerdir (Alganer ve Çetin, 2007:305). 10 üye ülkeli, 6 ortak üyeli, 5 gözlemci ülkenin bulunduğu ve 7 ülke ile işbirliği yapılan bir oluşumdur (WEU,14.03.2015). 30 Haziran 2011'de AB'ye bağlanmış, dolayısıyla feshedilmiştir (WEU, 09.03.2015).

6.3. Avrupa Konseyi (Council of Europe)

Avrupalı devletlerin bir diğer girişimi olan Avrupa Konseyi; 5 Mayıs 1949'da Londra'da merkezi Strazburg olmak üzere İngiltere, Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, İsveç ve İrlanda arasında kurulmuştur. İnsan hakları, çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, üye ülke vatandaşlarının daha iyi hayat standartlarına sahip olması, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele edilmesi, çevre

sorunlarına çözüm getirilmesi, Avrupa kültürel kimliğinin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı yapılması gibi amaçlara hizmet eden Avrupa Konseyi(Türkiye, 9 Ağustos 1949 tarihinde üye olmuştur.), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini (European Court of Human Rights) bünyesinde barındırmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 12.03.2015). Avrupa Konseyi, an itibariyle 47 üyeye sahip bulunmaktadır (Council of Europe, 12.03.2015).

6.4. Monnet Planı & Schuman Deklarasyonu

Avrupa Konseyi'nin de hayata geçirilmesinden sonra artık Avrupalı devletlerin ya da temsilcilerinin bir araya gelip ortak girişimlerde bulunabildiği iyice belirginleşmiştir. Bu dönemde ardı ardına tesis edilen örgütlerle sağlanan kurumsal başarının sonrasında ortaya çıkan tabloda artık Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması ve bir ortaklığın temin edilebilmesi için Almanya ile Fransa arasındaki gerilime son vermenin mecburiyeti iyiden iyiye hissedilir hale gelmiştir. Zira bu iki ülke arasındaki problemler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile sürmüştür. İki devlet arasındaki temel mesele ise Alman endüstrisinin kalbi olan Ruhr bölgesinin kontrol edilmesi olarak tanımlanabilir. Bu sorunun ciddi bir krize dönüşebileceğini öngören Fransız siyasetçi ve aynı zamanda dönemin Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı olan Jean Monnet tarafından Almanya ile Fransa arasındaki uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasına yönelik bir plan hazırlanmıştır. Bu plan doğrultusunda Avrupa'da birleşmenin önü açılmıştır. Şöyle ki: O döneme kadar savaş sanayinin temel malzemeleri olarak kullanılan kömür ve çelik üretiminin kontrol altına alınması konusunda görev yapacak bir uluslararası kuruluşun hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Böylece sorunun da çözüleceği düşünülmüştür. Söz konusu plan (Monnet Planı), 4 Mayıs 1950'de dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'a sunulmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:305).

Ruhr bölgesi için uluslar üstü bir kömür çelik organizasyonu tasarısı olarak doğmuş ve sonradan “*Schuman Bildirgesi (Deklarasyonu)*” olarak anılmıştır. 9 Mayıs 1950'de Robert Schuman tarafından ilan edilmiştir (Alganer ve Çetin, 2007:305). Deklarasyon ilan edilirken Schuman tarafından gerçekleştirilen konuşmada önemli noktalara değinilmiştir. Öncelikle Avrupa'daki bütünleşmenin aniden ve sadece tek bir planla olmayacağı belirtilmiştir. Ancak planlanan organizasyonun, Avrupa'da birleşmeyi sağlamak için ciddi bir adım olacağı vurgulanmıştır. Devamının gelmesi için daha büyük ve gözle görülür başarıların sağlanması gerektiğinin de altı çizilmiştir (McCormick, 2014:103).

Jean Monnet tarafından yapılan planla organizasyonun teknik ve bürokratik boyutları şekillendirilmiştir. Zira kendisi hem önemli bir bürokrat hem de aktif bir girişimcidir. Üstelik bu dönemde Fransız Devlet Planlama Teşkilatının başındaki isimdir. Tasarıya siyasi hüviyeti de, Fransız siyasetçi ve dönemin Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın kazandırdığı yorumu yapılabilir. Almanya tarafında en büyük destek ise Alman siyasi tarihinin önemli figürlerinden olan Konrad Adenauer'dan gelmiştir.

6.5. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile Doğan Ortak Pazar

Avrupa 1945'e girerken her yönden zorlu koşullar altındaydı. Dışarıda *Soğuk Savaş* kaynaklı ABD ve Sovyet tehdidi hakimdi. İlaveten bazı Avrupalı devletlerin dünyanın farklı bölgelerindeki sömürgelerinde artan direniş ve başkaldırı da doruk noktasına ulaşmıştı. Kıtada ise ne ekonomik düzen kalmıştı ne de siyasal sistem. Bu tabloya bir de Avrupalı devletlerin birbirlerine karşı duydukları şüpheler eklenince

huzursuzluğun artması kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan Avrupalı halklar da artık savaşımlardan, çatışmalardan ve gerilimlerden bıkmıştı. Avrupa toplumunda nereden nasıl geleceği belli olmasa da bir işbirliği ve dayanışma ortamına büyük özlem duyuluyordu. Ancak hükümetler ve seçkin zümreler arasındaki derin görüş ayrılıkları devam etmekteydi (McCormick, 2015:69). Ancak Soğuk Savaş merkezli artan gerilim ve tehditler, ekonominin yeniden tesis edilmesinin zarureti ve en önemlisi Avrupa milliyetçiliğinin yeniden hortlayarak bir savaş daha çıkarmasının önüne geçilme isteği hem Avrupalı ulusları hem de yönetimleri entegrasyon için ikna etmiştir (McCormick, 2014:95). Tam da bu dönemde Schuman Deklarasyonu'nun ardından hız kazanan birlik fikirleri, Fransız-Alman kömür çelik üretimlerinin birleştirilmesini öngören 18 Nisan 1951 tarihli *Paris Antlaşması* ile tesis edilen *Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)* [*European Coal and Steel Community (ECSC)*- *Avrupa Birliği (European Union)*] ile hayat bulmuştur. AKÇT'nin idaresi, ortaklık kurumları, ekonomik, sosyal şartlar ve genel şartlar olmak üzere dört bölümden oluşan antlaşma, 24 Temmuz 1952 tarihinde 50 yıllığına yürürlüğe girmiştir. Antlaşma'ya katılan ülkeler, *Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg*'dur (Alganer ve Çetin, 2007:305).

Üyelik tüm Avrupa ülkelerine açıktı fakat sadece *altılar* diye anılan ülke grubuyla yola çıkılmıştır (McCormick, 2014:103). Diğer Avrupa ülkelerinin her birinin katılmamak için farklı nedenleri vardır. Şöyle ki: İngiltere (Britanya), kıta dışındaki menfaatlerinin peşindeydi ve kömür-çelik endüstrilerini yeni millileştirmişti, dolayısıyla buradaki yetkileri uluslar üstüne taşımaya sıcak bakmamıştır. Tarım-yoğun bir ekonomiye sahip olan İrlanda ise ürünlerini İngiltere pazarına ihraç ediyordu. Dolayısıyla tavrını İngiltere göre tayin etmiştir. Danimarka ve Norveç'in Almanya'ya karşı olan öfkeleri henüz dinmemişti ve bu yüzden de ilk evrede organizasyona mesafeli durmuşlardır. Avusturya, İsveç ve Finlandiya uluslararası camiaya tarafsızlık mesajı vermek suretiyle, Soğuk Savaş ortamında tarafgil bir tutum sergileyip de olası sıcak savaşı topraklarına taşımaya engel olmayı planlamışlardı. Portekiz ve İspanya'da diktatörlüğün hakim olduğu düşünüldüğünde, geriye Doğu Avrupa kalıyordu ki, bu coğrafyada da Sovyet hakimiyeti mevcuttu (McCormick, 2014:104).

AB'nin kuruluş süreci genel olarak Avrupa Ekonomi Topluluğu'ndan itibaren ele alınmaktadır. Ancak serüvenin başlangıcı AKÇT'ye dayanmaktadır. Zira AKÇT tam da ihtiyaç duyulduğu anda Avrupa'da hükümetlerin yetkilerinin bir bölümünü milletler-üstü bir yapıya devretmesini sağlayarak Avrupa için büyük bir boşluğu doldurmuştur (McCormick, 2015:85). Literatürdeki ciddi ve kapsamlı kaynaklar AKÇT'yi hem hükümetler arası hem de uluslar üstü özellikleri olan ve Avrupa'da bölgesel bütünleşmeyi sağlamak için oluşturulmuş bir kuruluş olarak tanımlamaktadır (McCormick, 2015:84). Bu da AKÇT'nin ne kadar önemli bir dönüm noktası olduğunu yansıtmaktadır.

Bugünle kıyaslandığında göreceli olarak sınırlı yetki ve hedefleri olan AKÇT, Avrupa için ulusal yönetimlerin yetkilerini ilk kez milletler üstü bir yapıya devrettiği yapı olmasının yanında önemli işlevleri olan bir organizasyondur. Gümrük vergilerini indirme, sübvansiyonları kaldırma, sabit fiyat uygulama ve kömür-çelik ürünlerine vergi ve benzeri harçlar koyarak para toplayabilme gibi önemli fonksiyonları görmüştür (McCormick, 2014:104). Bu görevleri yapabilmesi için de kömür ve çelik sektörlerindeki bütünleşmenin, “*Yüksek Otorite*” adı verilen bir organ tarafından yönetilmesi öngörülmüştür. “*Yüksek Otorite*”, üye devletlerin temsilcilerinden oluşmasına karşılık “*uluslarüstü*” (supranational) bir yetkiye sahip olmuştur. Bundan dolayı da sektörü yönlendirme ve denetleme görevini üzerine almıştır (Alganer ve

Çetin, 2007:305). Ancak tüm hedeflerini başarıyla hayata geçirdiği de söylenemez özellikle de kuruluş amacı olan kömür-çelik sektöründeki ortak pazarın kurulmasını. Fakat çok önemli bir gerçeği gün yüzüne çıkarmıştır. O da Avrupa'da entegrasyonun sağlanabileceğidir (McCormick, 2014:105). Üstelik AKÇT'den daha gelişmiş bir yapıda ve daha geniş bir yelpazede.

AKÇT ile hazırlanan alt yapı, Haziran 1955 tarihinde İtalya'nın Messina kentinde AKÇT dışişleri bakanlarının yaptığı toplantıda somut bir teklife dönüşmüştür. Kabul edilen ve sonra *Messina Kararları* olarak anılan bu öneri, müşterek kurumların geliştirilmesini, ulusal ekonomilerin bütünleştirilmesini, ortak pazarın tesis edilmesini ve koordineli şekilde sosyal politikalar üretilmesini içermiştir. Bu mutabakat, Mart 1957'de Roma'da akdedilen iki antlaşma ile vücut bulmuştur. Bunlardan bir tanesi ile *Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)* kurulurken, diğeriyle de *Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM)* oluşturulmuştur. Her iki antlaşma da, 1 Ocak 1958 itibariyle yürürlüğe girmiştir (McCormick, 2014:105).

AET ile 6 ülke 12 yıllık bir zaman diliminde kişilerin, paranın, mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşabileceğini yani bu faktörlerin üzerindeki kısıtlayıcı tüm tedbirlerin kaldırılacağını taahhüt etmiştir. Dolayısıyla AET'ye gelen her mal ve hizmet için ortak bir gümrük tarifesi uygulanacaktır. Buna paralel olarak da ortak ticaret, tarım ve ulaşım politikaları tesis edilecektir. Tarifeli yapılan bu *ortak pazarın* finansal ayağını da yine aynı Antlaşma ile kurulan Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası düzenleyecektir. Benzer şekilde EURATOM da atom enerjisi alanında Ortak Pazar tesis etmeyi hedeflemiştir (McCormick, 2014:107).

AKÇT, AET ve EURATOM benzer niteliklere benzer organlara sahip üç yapılanma ki bu Avrupa Toplulukları'nın (AT) yapısındaki kurulların isimleri dahi aynıdır. 1965 yılında bu üç kurumun aynı adlı organları birleştirilerek teke düşürülmüştür [Birleşme Antlaşması (Merger Treaty) ile (McCormick, 2015:86)]. Böylece AB'nin inşasında ilk tuğla çıkılmış oldu. Giderek üye sayısı da artan Örgüt bir yandan genişlerken diğer yandan kendini güncelleyerek geliştirmiştir. 1986'da akdedilen Avrupa Tek Senedi (European Single Act) ile ortak pazar ivme kazanmıştır (McCormick, 2014:97). 1991'de SSCB'nin dağılmasından sonra Topluluk tarafından 1992 yılında imza edilip 1993 yılında yürürlüğe konulan Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) ile Avrupa Birliği (European Union) adını almış ve tüm Avrupa'yı kapsamaya yönelik adımlar atılmıştır özellikle Sovyet etkisinden kurtulan Doğu Avrupa'yı bünyesine katmak için yoğun çaba harcamıştır ve birtakım yeni düzenlemelere gidilmiştir.

7. SONUÇ

Avrupa'da birlik ve bütünleşme hareketlerinin Antik Yunan ve Eski Roma zamanına dayanmasının yanı sıra Batı Uygarlığı'nın bugünkü ekonomik ve sosyal yapısının temellerinin de söz konusu dönemde olduğu, çalışma sonucunda yapılabilecek bir tespittir. Birlik ve bütünleşme hareketlerinin sadece Avrupa'yı değil, tüm devletleri etkilediği ve bugünün uluslararası sisteminin oluşumuna katkılar yaptığı da bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle günümüz dünyasının iyi anlaşılabilmesi için Avrupa'daki birlik ve bütünleşme hareketlerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Antik Yunan'dan başlayıp Eski Roma ile devam eden süreçte, gerek Orta Çağ'da, gerekse de Yeni ve Yakın Çağ'da Avrupa'da birlik ve bütünleşme hareketlerinin eksik olmadığı görülmüştür. Ayrıca büyük savaşların, yıkımların,

ölümlerin ve trajik olayların da aynı dönemlerde yaşandığı fark edilmiştir. Diğer bir deyişle Avrupa kıtasındaki birlik ve bütünleşme hareketleri, tam zıddı kavramlarla yani olası bir entegrasyonu önleyecek gelişmelerle varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır. İlâveten yaşanan en büyük kısımlardan birinin ardından böyle bir yapının ortaya çıkması da ilginç olduğu kadar ileri sürülen görüşü de desteklemektedir. İleri bir birlik ve bütünleşme için böylesi tecrübelerin tadılması gerekli mi yoksa zorunluluk mu sorusu da burada akıllara gelmektedir. Buna net bir cevap vermek ne kadar mümkün bilinmez ama en azından şu değerlendirmeyi yapmanın yerinde olacağı kanısındayız. Şöyle ki: Avrupa için bugünkü birlik ve bütünleşmenin kökenine inildiğinde temel amacın ve en büyük itici gücün, geçmişteki acıların ve maddi/manevi büyük kayıpların geleceğe taşınmaması ve de daha büyük felaketlerin yaşanmaması için elden gelenin yapılması çabası ve planlaması olduğu söylenebilir. Bunu sağlamak için de müşterek çıkarlarda birleşme ya da herhangi bir konuda uzlaşmak için, karşılıklı fedakarlıkların yapılmasını ve çok taraflı şekilde kazançların korunmasını, hareket noktaları olarak seçmişlerdir. Ayrıca tüm bunların savaşız bir biçimde, yani diploması ile uluslararası siyaset ve hukukla gerçekleştirilmesi de bir davranış modeli olarak benimsenmiştir. Karşılıklı olarak verilen asgari düzeyde tavizlerle daha büyük kazançların elde edilmesi de birleşme ve bütünleşmenin sağlanmasında bir moral unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Çıkarların uyumlaştırılması ve ortak aklın egemen kılınması da sürdürülebilirlik açısından önemli noktalar ki, tüm bu argümanlar, aslında süreç içerisinde tekrar tekrar hem Avrupa'ya ve hem de küresel bağlamda büyük sorun yaratan çarpık inançların, sapkın liderlerin ve zararlı ideolojilerin tüm kıtayı egemenliği altında toplama dürtüsüne gem vurmıştır. Böylelikle yeni savaşların, yıkımların ve kısımların önüne geçilmiştir. Özetle dünya halkları açısından AB yüksek standartlarda bir yaşam biçimini sembolize ederken, Avrupa açısından bir yönüyle acı hatıraların sonucunu temsil etmektedir.

AB'nin gelecekteki kaderi için çeşitli öngörüler ve senaryolar mevcuttur. Özellikle Yunanistan krizinden sonra medyada sıklıkla dağılıyor mu yorumları yer almıştır. Aslında bu tarz haberler AB'deki her uyuşmazlığın ardından yapılmaktadır. Gittikçe geleneksel bir hal alan bu anlayışın kavrayamadığı nokta ise 28 üyeli AB'nin temel felsefesinin, mensupları arasındaki aykırılıkların uzlaşmaya dönüştürmek üzerine inşa edildiğidir. Bünyesinde tüm entegrasyon modellerini barındıran, yani birleşmenin tüm aşamalarından geçmiş olan yeryüzündeki tek örnektir. Kültürel, siyasal ve sosyal çeşitlilikle birlikte düşünüldüğünde, sorunsuz işlemesi zaten mucize olurdu. Gerek kuruluşuna kadar olan süreçte, gerekse de hayata geçirildikten sonra, hemen her türlü sorunun üstesinden gelmeyi başaramışlardır. Tüm bunlara rağmen yine de ilerisi için net bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak bugün ulaştıkları bilinç düzeyi, yaşadıkları deneyimler ve oluşturdukları yapılar birlikte düşünüldüğünde, bir geriye gidişin, en azından Avrupa içerisinde tarihin tekerrür etmesinin söz konusu olmayacağı öngörülebilir. Diğer bir ifadeyle en olumsuz kehanetin gerçekleştiği varsayım altında, yani AB'nin dağılmasının gerçekleştiği ya da gerçekleşeceği kabul edildiğinde bile, kıtanın uluslararası sistemdeki ağırlığını yitirmesi pek olası görülmemektedir. Kanımızca, farklı bir süreçle ve formülasyonla tesis edilmiş bulunan kültür, ekonomik ve parasal birlik, geliştirilerek ve de genişletilerek geleceğe taşınacaktır.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, Daron ve ROBINSON, James A. (2015), *Ulusların Düşüşü*, Faruk Rasim Velioglu(Çev.), Doğan Kitap, İstanbul.
- ALGANER, Yalçın ve ÇETİN, Müzeyyen Özlem (2007), Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII, Sayı:2, s. 285-306.
- ARAT, Tuğrul ve ERTEN, Rıfat (2008), ‘DTÖ Hukuku ve Türkiye’ye Etkileri’, Şahin Yaman ve Sait Akman(Ed.), *Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye içinde*(355-419), Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı, Ankara.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANKARA OFİSİ, 2011, Birleşmiş Milletler Türkiye, <http://www.un.org.tr/BMAnkaraweb.pdf> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- COUNCIL OF EUROPE, (2014), Our Member States, <http://www.coe.int/en/web/about-us/our-member-states> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- ERTEM, Barış (2009), Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: XII, Sayı:21, s. 386-388.
- IMF, (2015), Cooperation and Reconstruction(1944-71), <http://www.imf.org/external/about/histcoop.htm> [Erişim Tarihi: 13 Mart 2015].
- IMF, (2015), Countries, <http://www.imf.org/external/country/index.htm> [Erişim Tarihi: 17 Mart 2015].
- KARLUK, Rıdvan, (1996), *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, Baskı:4, İstanbul.
- MCCORMICK, John (2014), *Avrupa Birliği’ni Anlamak*, Yusuf Şahin ve Hasan Hüseyin Şahin (Çev.), BigBang Yayınları, Ankara.
- MCCORMICK, John (2015), *Avrupa Birliği Siyaseti*, Doğançan Özsel (Çev.), Adres Yayınları, Ankara.
- MOR, Hasan (2010), Avrupa(Birliği) Bütünleşme Sorunları ve Sorunları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:1, s. 503-505.
- NATO, (2014), A Short History of NATO, <http://www.nato.int/history/nato-history.html> [Erişim Tarihi: 22 Mart 2015].
- NATO, (2014), NATO Member Countries, http://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm [Erişim Tarihi: 23 Mart 2015].
- OECD, (2015), About the OECD, <http://www.oecd.org/about/history/> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, (2011), Avrupa Konseyi, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- TANILLI, Server (2009), *Uygurluk Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, Baskı:23, İstanbul.

- THE BRETTON WOODS COMMITTEE, (2012), Transcript of 1944 Bretton Woods Conference Found at Treasury, <http://www.brettonwoods.org/node/596> [Erişim Tarihi: 13 Mart 2015].
- THE COLD WAR MUSEUM, (2008), The Warsae Pact, <http://www.coldwar.org/articles/50s/TheWarsawPact.asp> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- THE WORLD BANK, (2015), Bretton Woods Monetary Conference[July 1-22, 1944], <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:21826676~pagePK:36726~piPK:437378~theSitePK:29506,00.html> [Erişim Tarihi: 13 Mart 2015].
- THE WORLD BANK, (2015), International Reconstruction and Development, <http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/ibrd> [Erişim Tarihi: 18 Mart 2015].
- UNITED NATIONS, (2015), Growth in United Nations Membership[1945-Present], <http://www.un.org/en/members/growth.shtml> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- UNITED NATIONS, (2015), Member States of the United Nations, <http://www.un.org> [Erişim Tarihi: 11 Mart 2015].
- UYKUCU, Ekrem (1983), *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkilap Tarihi*, Kondisyon Yayınları, İstanbul.
- WEU, (2002), History of WEU, <http://www.weu.int/History.htm#1/> [Erişim Tarihi: 10 Mart 2015].
- WEU, (2002), List of 28 Delegationts, <http://www.weu.int/Delegations.htm> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2015].
- WEU, (2002), Western European Union, <http://www.weu.int/index.html> [Erişim Tarihi: 9 Mart2015].
- WEU, (2005), History & Objectives, <http://www.weu.int/weag/weag.htm#3> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2015].
- WTO, (2015), Members and Observers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm [Erişim Tarihi: 28 Eylül 2015].
- WTO, (2015), The 128 Countries That Had Signed By GATT by 1994, https://www.wto.org/english/thewto_e/gattmem_e.htm [Erişim Tarihi: 29 Eylül 2015].
- WTO, (2015), The European Union and the WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e. [Erişim Tarihi: 24 Eylül 2015].
- WTO, (2015), The GATT Years: From Havana to Marrakesh, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm [Erişim Tarihi: 26 Eylül 2015].
- WTO, (2015), What is the WTO?, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm [Erişim Tarihi: 27 Eylül 2015].